

УДК: 159.923.2

Зарецька Ольга Олександрівна

кандидат філологічних наук, провідний науковий співробітник лабораторії
когнітивної психології,

Інститут психології імені Г.С. Костюка Національної Академії педагогічних наук
України

м. Київ, Україна

ORCID: 0000-0002-1168-0051

Zaretska Olha

PhD in Philology, Leading Researcher of the Laboratory of Cognitive Psychology,
G.S. Kostiyk Institute of Psychology of the NAES of Ukraine

Kyiv, Ukraine

ORCID: 0000-0002-1168-0051

[https://doi.org/10.60022/4\(s\)-15-GF](https://doi.org/10.60022/4(s)-15-GF)

САМОУСВІДОМЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ У КОНТЕКСТІ ВІЙНИ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ НАРАТИВНОГО АНАЛІЗУ)

SELF-AWARENESS OF THE INDIVIDUAL IN THE CONTEXT OF A MILITARY CRISIS (BASED ON NARRATIVE ANALYSIS)

Анотація. Робота присвячена осмисленню ролі самоусвідомлення дорослою особою себе у контексті воєнної реальності як дієвого засобу протидії стресу і знаходження опори для подальшого самоконструювання. Методологічною базою дослідження послугував психолого-герменевтичний підхід, в парадигмі якого в останні роки цей напрямок активно розробляється. Емпірична частина будувалася на матеріалах дописів у соціальних мережах (переважно фейсбуку), а також

матеріалів медіа і ряду опитувань у формі анкетування і глибоких інтерв'ю. Метою проведеного нарративного аналізу цих джерел стало осмислення ресурсної ролі самоусвідомлення особистості у воєнному контексті. Основним об'єктом аналізу були кризові наративи, концепція яких активно розробляється автором в останні роки. Контентний аналіз кризових наративів дозволив визначити головні функції, що їх виконують дописи нарративного плану у контексті кризи. Кризові наративи розглядаються як емоційні автонаративи, що є цінним текстовим свідченням про самоідентифікацію особи. Проведений аналіз констатує, яким чином під час самоідентифікації у особи відбувається усвідомлення своїх цінностей, своєї ідентичності, набуття гідності, впевненості і цілісності. Усвідомлення ідентичності відіграє роль фундаментального ресурсу, базової опори для вироблення як індивідуально-психологічної, так і соціальної стійкості (резильєнтності) в умовах війни. Суттєву роль у процесі самоусвідомлення грає розвинена життєва компетентність дорослої особи, яка ґрунтується на життєвому досвіді, вже переосмисленому для використання в якості технології для вирішування надскладних завдань, що їх висуває життя. Для забезпечення можливості використовувати такий психологічний ресурс у особи мають бути розвинені наративна, рефлексивна й інтерпретативна компетентності, які у цьому контексті відіграють роль важливих складових життєвої компетентності.

Ключові слова: самоусвідомлення, ідентичність, соціальні мережі, медіа, нарративний аналіз, життєвий досвід, воєнний час.

Abstract. This study examines the role of self-awareness in adults within the context of wartime reality as an effective means of coping with stress and finding a foundation for further self-construction. The research is grounded in a psychological-hermeneutic approach, within whose paradigm this field has been actively developed in recent years. The empirical part was based on materials from social media posts (primarily Facebook), as well as media materials and a series of surveys in the form of questionnaires and in-depth interviews. The aim of the narrative analysis of these sources was to understand

the resourceful role of self-awareness in a wartime context. The primary focus of the analysis was crisis narratives, a concept the author has been actively developing in recent years. Content analysis of crisis narratives allowed for the identification of the main functions performed by narrative posts in the context of a crisis. Crisis narratives are viewed as emotional self-narratives that serve as valuable textual evidence of an individual's self-identification. The analysis demonstrates how, during the process of self-identification, an individual becomes aware of their values and identity, and gains dignity, confidence, and integrity. Identity awareness serves as a fundamental resource and a basic foundation for developing both individual psychological and social resilience in wartime conditions. A key role in the process of self-awareness is played by an adult's well-developed life competence, which is grounded in life experience that has already been reinterpreted for use as a tool for solving the highly complex challenges that life presents. To ensure the ability to utilize such a psychological resource, individuals must have developed narrative, reflective, and interpretive competencies, which in this context serve as important components of life competence.

Keywords: *self-awareness, identity, social media, media, narrative analysis, life experience, wartime.*

Постановка проблеми. Самоусвідомлення особистості у всій безлічі смислів, що включаються в цю категорію (розуміння себе як людини, усвідомлення своєї ідентичності, свого потенціалу як особистості, своєї ролі і свого місця в соціумі, своєї гендерної суті; осмислення і планування свого життєвого шляху, професійного і особистісного самоздійснення тощо), здійснюється протягом усього дорослого життя людини. Людина опановує нові смисли, із смислів сплітаються сценарії життя і реалізуються нові життєві повороти. Наповнення індивідуальної смислової канви життєвого шляху є визначальним чинником того, як людина оцінює свій життєвий шлях, чи відчуває радість життя і бажання жити.

Реалії воєнного часу різко змінили відчуття свого життя дорослою особою [1]: розгубленість, втрату звичних орієнтирів, неможливість контролювати актуальну

ситуацію, обумовлені соціальною невизначеністю під час війни, відчули мабуть всі громадяни нашої країни. Зрозуміти, як люди інтерпретують свій повсякденний життєвий досвід за таких умов, вкрай необхідно для того, щоб забезпечити їм надання адекватної й актуальної психологічної допомоги.

Дієвим засобом самоосмислення, як аргументується у [2; 3], є наративізація, побудова особою власного *автонаративу*.

Наративний аналіз дописів у деяких соціальних мережах, а також матеріалів медіа і ряду опитувань дозволив сформувати об'єкт для проведення емпіричного дослідження, **завданням** якого стало визначення того, як інтерпретація воєнного контексту життя сприяла усвідомленню особистої ідентичності і віднайденню сенсів свого подальшого життя в напружливій ситуації війни. **Метою статті** є осмислення дописів у соціальних мережах і медіа як наративного джерела щодо самоусвідомлення особистості у воєнному контексті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зарубіжні дослідження останніх років [2; 4; 5; 6] і особливо масив ґрунтовних робіт, виконаних українськими дослідниками під керівництвом Н.В. Чепелевої на базі психолого-герменевтичного підходу [1; 3; 7; 8; 9; 10; 11; 12; 13; 14; 15; 16; 17; 18], доводять, що в процесі самоусвідомлення у кризовій воєнній ситуації істотно задіяно механізми і технології життєвого й особистісного самопроєктування і самоконструювання, а також напрацьовану на основі власного досвіду життєву компетентність дорослої особи [1; 3].

Дієвим механізмом реалізації цих процесів є дискурсивні практики особистості. Дискурс виступає як інструментом *залучення* у власну смислову сферу текстів культури (а через це і освоєння нових для себе смислів), так і потужним інструментом *розбудови власного* смислового простору, самовизначення, розширення меж *себе і свого Я* – усвідомлення власної ідентичності [1; 7; 9; 11, с. 25-36; 18].

Дискурсивна практика дорослої особистості у реаліях воєнного стану потребує постійного моніторингу, всі її компоненти зазнають динамічних змін,

аналіз яких є весь час актуальним. Плідним джерелом такої інформації, як переконливо аргументується у [12], є дописи у соціальних джерелах.

Роль соціальних мереж як могутнього ресурсного засобу, особливо у кризових ситуаціях життя, зараз не підлягає сумніву: об'єднання людей в групи однодумців сприяє подоланню цілого букету негативних відчуттів, що їх викликає безвихідь воєнного сьогодення. Тому увага науковців до дискурсів, що їх породжують соціальні мережі, зокрема, до наративів, є актуальною і не випадковою [12; 17; 19].

Організація емпіричного дослідження. Моніторинг масиву дописів у фейсбуці ряду авторів, схильних до наративного опису, здійснювався з початку повномасштабної війни. Додатковий емпіричний матеріал для дослідження було отримано під час проведених онлайн опитувань, поглиблених інтерв'ю, відстеження матеріалів медіа, що тривають [1; 7; 11; 12; 13]. Методичні розробки представлено у роботах [1; 7; 8; 9; 10; 12; 13; 14; 16; 17].

Основним методичним інструментом слугував *наративний аналіз* – метод якісного аналізу, що надає можливість дослідити, як люди інтерпретують свій наявний досвід та соціальний контекст свого життя, що впливає на усвідомлення ними власної ідентичності тощо [2; 11; 12; 13; 15; 16].

Виклад основного матеріалу дослідження. Самоусвідомлення у ранньому дорослому віці спровоковано і визначається потребами конкретного обраного людиною для себе життєвого самопроєкту і забезпечує можливість його реалізації. Це може бути досягнення певного професійного рівня, входження в певне коло, колектив (професійний, громадський, сімейний тощо), забезпечення певних соціальних відносин тощо. Саме в рамках ранніх життєвих проєктів відбувається соціалізація, адаптація людини до соціального середовища, «натягування» на себе «прийняттого» життєвого або особистісного сценарію. Все це відбувається завдяки дискурсивній практиці в межах реалізації життєвого проєкту. Самоконструювання при цьому – це усвідомлене або неусвідомлене набуття певних особистісних якостей, необхідних для досягнення мети, або позбавлення від деяких небажаних рис особистості. Це свого роду аутотренінг в конкретному напрямку.

Н.В. Чепелева виділяє види дискурсів, що впливають на формування базисних автонаративів людини і вибір її життєвих проєктів: освітній, літературний, фольклорний (казковий), сімейний, професійний, гендерний, політичний і релігійний (15; 16). Авторка вважає це процесом наративної і дискурсивної «освіти», що направляє ще не зрілого молодого дорослого на вибір першого життєвого проєкту, який спочатку є просто чужим зразком, що здається привабливим і доступним для молодшої людини; саме його молодий дорослий намагається «привласнити». Зовнішня схема, породжена кимось, переноситься на себе і формує рух в напрямку адаптації її до свого життя. Самопроєктування такого типу характерно для особистостей, схильних до некритичного ставлення до своїх наявних особистісних ресурсів (що може спричинити неуспіх цього самопроєкту), нездатних протистояти впливу найближчого оточення, залежних від нього («батьки порадили», сімейна традиція, друзі, «за компанію», мода, вимоги тусовки тощо). При такому виборі життєвого напрямку про реалізацію власного покликання особою не йдеться – воно ще не усвідомлене і не відчувається.

Соціокультурне середовище впливає як на смислове наповнення індивідуального дискурсу самопроєктування, так і на текстове оформлення майбутнього чи потенційного проєкту особистості. Орієнтири при цьому можуть просто «позичатись»; проте обов'язковим для «запуску» самоконструювання є активна актуалізація для себе цих еталонів, фактично «переписування», породження нового автонаративу на базі зразка. Саме текстуалізація задачі робить можливою осмислену побудову як життєвого, так і особистісного самопроєкту.

За такою технологією будується і опанування особою викликів воєнного часу: якщо нагальні завдання не вирішуються наявними засобами, людина шукає можливості у залученні до доступних їй дискурсів. І тут неабияку роль грають дискурси, що їх надають можливості соціальних мереж, адже саме там людина знаходить однодумців, які вже віднайшли ресурсні потужності для вирішення нагальних потреб.

При розгляді текстового наповнення дописів соціальних мереж (переважно фейсбуку) було виявлено дописи наративного чи автонаративного плану (терміни «наратив» і «автонаратив» ми тут розуміємо так, як це прийнято в роботах психолого-герменевтичного спрямування), які містили описи стану автора, викликаного суттєвими змінами у житті під час війни, або описи пов'язаних з війною подій чи естраординарних ситуацій, що їх пережила людина – «кризових наративів» [12]. Це не дописи «до всіх» – вони спрямовані на певне коло «друзів по мережі» (з якими в реальному житті могли ніколи і не бачитися). Контентний аналіз кризових наративів дозволив визначити головні функції, що їх виконують дописи наративного плану у контексті кризи: (1) організація і приведення в порядок потоку важкої для прийняття й осмислення інформації; (2) усвідомлення і доосмислення цінностей, що їх сповідує людина; (3) відбір однодумців і підвищення їхньої згуртованості; (4) свідомо взаємна колективна підтримка однодумців всіма доступними особі засобами. Якоюсь мірою це груповий письмовий «телефон довіри»; тому так дбайливо учасники цього «кола друзів» оберігають кордони цього захищеного від тролів простору психологічного ресурсу, що має неабияке значення як для соціального, так і для особистісного самоусвідомлення людини. Аналіз дозволив сформулювати 2 висновки: (1) наративи у соціальних мережах мають великий ресурсний потенціал, виконуючи роль групової підтримки; (2) важливу роль у можливості використовувати такий психологічний ресурс мають наративна, рефлексивна і інтерпретативна компетентності дорослої особистості, які відіграють роль важливої життєвої компетентності у цьому контексті [8; 17].

Одну з істотних особливостей зрілої особистості Н.В. Чепелева та С.Ю. Рудницька вбачають в її здатності до індивідуального осмисленого цілеспрямованого самобудівництва і самоконструювання, а необхідною умовою для цього є можливість для дорослої особи усвідомлювати себе одночасно і суб'єктом власної життєвої активності – по суті, «автором» власного життя, з одного боку, а з іншого – об'єктом персональних спостережень і перетворень, тобто персонажем своєї життєвої історії [11; 15]. Як тільки дорослий «доросте» до здатності дивитися

на себе як на об'єкт, в його активі з'являється такий потужний інструмент, як рефлексія. Парадоксальна особливість: індивід стає «суб'єктом», потенційним «автором» свого життя, тільки коли і якщо зможе усвідомити, побачити себе «об'єктом» своєї рефлексивної діяльності.

Рефлексивна позиція по відношенню до себе є необхідною умовою можливості авторської позиції. Відповідно, здійснення рефлексії, володіння цією метакогніцією є як запорукою, так і головним механізмом самоусвідомлення.

Самоусвідомлення – це, в першу чергу, усвідомлення своєї ідентичності [2; 13; 18.]. Ідентичність – унікальне суб'єктивне ментальне утворення, яке є одночасно сталим і мінливим, глибоко суб'єктивно-особистісним і в той же час множинним відповідно до множинності соціальних ролей людини. Самоідентифікація – це усвідомлення людиною своєї сутності. Ззовні, без авторського тексту самої людини, результат її самоідентифікації визначити неможливо.

У кризових ситуаціях воєнного стану збереження ідентичності чи навпаки її свідомо зміна стають тим інструментом, за допомогою якого можуть будуватися стабільність і резильєнтність особистості. У [18] аналізується, як і чому під час війни українська ідентичність виконує роль психологічної опори як в Україні, так і серед біженців, обумовлюючи культурний та історичний спротив.

В той же час при вимушених переїздах, еміграції, зміні соціального контексту життя людини особа може знайти опору у *професії*, навіть щойно здобутій, часто менш престижній (професійна ідентичність при цьому може стати керуючою) чи у новому соціальному оточенні, «*потоці*» (наприклад, волонтерстві), яке «вписує» людину в сучасний контекст життя і надає підтримку завдяки згуртованій взаємодії і спільному цілепокладанню. Проте, опорою може слугувати навпаки завдання не зрадити своїй ідентичній сутності: митець (педагог, науковець, матір, волонтер...) повинен творити (вчити, проводити дослідження, дбати про дітей, волонтерити...) за будь-яких обставин. Можна зробити висновок, що усвідомлення ідентичності може грати роль фундаментального ресурсу, базової опори для

вироблення як індивідуально-психологічної, так і соціальної стійкості (резильєнтності) в умовах війни [18].

Розвинена життєва компетентність дорослої особи грає ключову роль у процесі самоусвідомлення, забезпечуючи і потребу, і саму наявність необхідного життєвого досвіду, вже переосмисленого для використання в якості технології для вирішування надскладних завдань, що їх висуває життя. Дослідження останніх років детально аналізують ті грані життєвої компетентності дорослої особи, які допомагають особі не тільки вистояти за кризових обставин життя, але і вибудувати конструктивну стратегію адаптації [1].

Висновки та подальші перспективи дослідження. Проведений у даній роботі аналіз переконує, що самоідентифікація особистості, яка супроводжується усвідомленням своїх цінностей, своєї ідентичності, набуттям гідності, впевненості і цілісності, наповнює людину відчуттям усвідомленого смислу буття і є могутнім засобом протидії стресу.

Оскільки наративи у соціальних мережах мають великий ресурсний потенціал, виконуючи роль групової підтримки, для забезпечення можливості використовувати такий психологічний ресурс у особи мають бути розвинені наративна, рефлексивна і інтерпретативна компетентності, які у цьому контексті відіграють роль важливих складових життєвої компетентності.

Подальші дослідницькі розвідки у цьому напрямку необхідні для заглиблення у психологічні механізми самоусвідомлення і вироблення технологій впливу на ці надважливі процеси.

Список використаних джерел

1. Чепелева Н.В., Смульсон М.Л., Рудницька С.Ю. та ін. Розвиток життєвої компетентності особистості в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення України: монографія / ред. Н.В. Чепелева. Київ : Інститут психології імені Г.С. Костюка, 2025. 207 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/743074/>. (дата звернення 25.05.2026).

2. Crossley M.L. *Introducing narrative psychology. Self, trauma and the construction of meaning.* Buckingham, Philadelphia : Open University Press, 2009.
3. Чепелева Н.В. Особливості життєвої компетентності в умовах війни. *Технології розвитку інтелекту.* 2024. Т. 8. № 1 (35). URL: https://psytir.org.ua/index.php/technology_intellect_develop/article/view/650, https://psytir.org.ua/index.php/technology_intellect_develop/issue/view/46. (дата звернення 25.05.2026).
4. Bruner J. The narrative Construction of Reality. *Critical Inquiry*, Vol. 18, 1 (Autumn, 1991). P. 1–21.
5. Carr D. *Time, narrative and history.* Bloomington, Indianapolis: Indiana University Press, 1986. 300 p.
6. Hammack P.L. Narrative and the cultural psychology of identity. *Personality and Social Psychology Review.* 2008. Vol. 12. P. 222–247. <https://doi.org/10.1177/1088868308316892>. (дата звернення 25.05.2026).
7. Чепелева Н.В., Смульсон М.Л., Рудницька С.Ю., Зазимко О.В., Лебединська І.В., Смульсон М.Л., Шиловська О.М., Зарецька О.О., Гуцол К.В., Гудінова І.Л. *Дискурсивне конструювання досвіду у контексті розвитку особистості: монографія / за ред. Н. В. Чепелевої.* Київ: Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2022. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/731506/>. (дата звернення 25.05.2026).
8. Рудницька, С.Ю., Гуцол, К.В. Наративна компетентність як визначальна складова комунікативної компетентності особистості. У М.В. Папуча (ред.), *Психологічні проблеми особистості на сучасному етапі розвитку суспільства.* Ніжин: НДУ імені М. Гоголя, 2021. С. 10–16.
9. Зарецька, О.О. Національна ідентичність у воєнному контексті: смисловий аналіз. *Матеріали XIII Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції «Віртуальний освітній простір: психологічні проблеми», присвяченої 35-річчю незалежності України.* Київ, 2026. URL:

https://newlearning.org.ua/sites/default/files/tezy/2026/Zaretska_Olga_2026.pdf. (дата звернення 25.05.2026).

10. Розуміння та інтерпретація життєвого досвіду як чинник розвитку особистості: монографія / за ред. Н.В. Чепелевої. Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2013. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/1564/1/Chepeleva_860-end.pdf. (дата звернення 25.05.2026).

11. Чепелева Н.В. Наративне конструювання ідентичності особистості. *Розуміння та інтерпретація життєвого досвіду як чинник розвитку особистості: монографія* / за ред. Н.В. Чепелевої. Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2013. С. 25–36. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/1564/1/Chepeleva_860-end.pdf. (дата звернення 25.05.2026).

12. Зарецька О.О. Кризовий наратив у соціальних мережах: психологічний аналіз. *Психологічні студії*, 2023. (2), 84–93. <https://doi.org/10.32782/psych.studies/2023.2.11> (дата звернення 25.05.2026).

13. Зазимко О.В., Шиловська О.М. Динаміка життєвих завдань особистості в умовах війни. *Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. 2024. Том II: Психологічна герменевтика*. 15. С. 38-58. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/742678/> (дата звернення 25.05.2026).

14. Зарецька О.О. Методичний інструментарій в наративних дослідженнях (аналіз деяких напрямків). *Актуальні проблеми психології: зб. наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України Т. II: Психологічна герменевтика*. 2024. 15. С. 25–37. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/742678>. (дата звернення 25.05.2026).

15. Чепелева Н.В., Рудницька С.Ю. Психологічна характеристика особистості, здатної до самопроекування. *Педагогіка і психологія*. 2018. 1. С. 71–77.

16. Особистість та її історія / Ред. Чепелева Н.В., Папуча, М.В. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2018. 538 с.

17. Гуцол К.В. Особливості сформованості наративної компетентності користувачів соціальних мереж. *Дискурсивне конструювання досвіду у контексті розвитку особистості*: монографія. / [Н. В. Чепелева, М. Л. Смульсон, С. Ю. Рудницька, О. В. Зазимко та ін.]; за ред. Н. В. Чепелевої. Київ: Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2022. С. 149–167. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/731506/>. (дата звернення 25.05.2026).
18. Зарецька О.О. Національна ідентичність у воєнному контексті: смисловий аналіз. *Тези XIII Міжнародній науково-практичній Інтернет-конференції «Віртуальний освітній простір: психологічні проблеми», присвяченій 35-річчю незалежності України, (18 травня – 18 червня 2026 року)*. URL: https://newlearning.org.ua/sites/default/files/tezy/2026/Zaretska_Olga_2026.pdf. (дата звернення 25.05.2026).
19. Boyd D. A Blogger's Blog : Exploring the Definition of a Medium. *Reconstruction*. 2006. № 6. URL: <http://www.danah.org/papers/ABloggersBlog.pdf>. (дата звернення 25.05.2026).

References

1. Chepelieva N.V., Smulson M.L., Rudnytska S.Iu. ta in. Rozvytok zhyttievoi kompetentnosti osobystosti v umovakh voiennoho stanu ta pisliavoiennoho vidnovlennia Ukrainy: monohrafiia / red. N.V. Chepelieva. Kyiv : Instytut psykholohii imeni H.S. Kostiuka, 2025. 207 s. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/743074/>. (data zvernennia 25.05.2026).
2. Crossley M.L. Introducing narrative psychology. Self, trauma and the construction of meaning. Buckingham, Philadelphia : Open University Press, 2009.
3. Chepelieva N.V. Osoblyvosti zhyttievoi kompetentnosti v umovakh viiny. Tekhnolohii rozvytku intelektu. 2024. T. 8. № 1 (35). URL: https://psytir.org.ua/index.php/technology_intellect_develop/article/view/650, https://psytir.org.ua/index.php/technology_intellect_develop/issue/view/46. (data zvernennia 25.05.2026).

4. Bruner J. The narrative Construction of Reality. *Critical Inquiry*, Vol. 18, 1 (Autumn, 1991). P. 1–21.
5. Carr D. Time, narrative and history. Bloomington, Indianapolis: Indiana University Press, 1986. 300 p.
6. Hammack P.L. Narrative and the cultural psychology of identity. *Personality and Social Psychology Review*. 2008. Vol. 12. P. 222–247.
<https://doi.org/10.1177/1088868308316892>. (дата звернення 25.05.2026).
7. Chepelieva, N. V., Smulson, M. L., Rudnytska, S. Yu., Zazymko, O. V., Lebedynska I.V., Smulson M.L., Shylovska O.M., Zaretska O.O., Hutsol K.V., Hudinova I.L. *Dyskursyvne konstruiuvannia dosvidu u konteksti rozvytku osobystosti*. Chepelieva, N. V. (Red.). Kyiv: Instytut psykholohii imeni H. S. Kostiuka NAPN Ukrainy, 2022. 194 p.
URL: <https://lib.iitta.gov.ua/731506/>.
8. Rudnytska, S.Iu., Hutsol, K.V. Naratyvna kompetentnist yak vyznachalna skladova komunikatyvnoi kompetentnosti osobystosti. U M.V. Papucha (red.), *Psykholohichni problemy osobystosti na suchasnomu etapi rozvytku suspilstva*. Nizhyn: NDU imeni M. Hoholia, 2021. S. 10–16.
9. Zaretska O.O. Natsionalna identychnist u voiennomu konteksti: smyslovyy analiz. Materialy XIII Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi Internet-konferentsii «Virtualnyi osvittii prostir: psykholohichni problemy», prysviachenoj 35-richchiiu nezalezhnosti Ukrainy. Kyiv? 2026. URL: https://newlearning.org.ua/sites/default/files/tezy/2026/Zaretska_Olga_2026.pdf. (data zvernennia 25.05.2026).
10. Rozuminnia ta interpretatsiia zhyttievoho dosvidu yak chynnyk rozvytku osobystosti: monohrafiia / za red. N.V. Chepelievoi. Kirovohrad: Imeks-LTD, 2013. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/1564/1/Chepeleva_860-end.pdf. (data zvernennia 25.05.2026)
11. Chepelieva N.V. Naratyvne konstruiuvannia identychnosti osobystosti. Rozuminnia ta interpretatsiia zhyttievoho dosvidu yak chynnyk rozvytku osobystosti: monohrafiia / za red. N.V. Chepelievoi. Kirovohrad: Imeks-LTD, 2013. S. 25–36. URL:

https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/1564/1/Chepeleva_860-end.pdf. (data zvernennia 25.05.2026).

12. Zaretska O.O. Kryzovi naratyv u sotsialnykh merezhakh: psykholohichni analiz. *Psykholohichni studii*, 2023. (2), 84–93. <https://doi.org/10.32782/psych.studies/2023.2.11> (data zvernennia 25.05.2026).

13. Zazymko O.V., Shylovska O.M. (2024). Dynamika zhyttievnykh zavdan osobystosti v umovakh viiny. *Aktualni problemy psykholohii: Zbirnyk naukovykh prats Instytutu psykholohii imeni H. S. Kostiuka NAPN Ukrainy. II: Psykholohichna hermenevtyka*. 2024.

15. S. 38–58. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/742678/>

14. Zaretska O.O. Metodychni instrumentarii v naratyvnykh doslidzhenniakh (analiz deiakykh napriamkiv). *Aktualni problemy psykholohii: zb. Naukovykh prats Instytutu psykholohii imeni H.S.Kostiuka NAPN Ukrainy*. 2024. T. II: *Psykholohichna hermenevtyka*. 15. S. 25–37. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/742678>

15. Chepelieva N.V., Rudnytska S.Iu. Psykholohichna kharakterystyka osobystosti, zdatnoi do samoproektuvannia. *Pedahohika i psykholohiia*. 2018. 1. S. 71–77.

16. Osobystist ta yii istoriia / Red. Chepelieva N.V., Papucha, M.V. Nizhyn: NDU im. M. Hoholia, 2018. 538 s.

17. Hutsol K.V. Osoblyvosti sformovanosti naratyvnoi kompetentnosti korystuvachiv sotsialnykh merezh. *Dyskursyvne konstruiuvannia dosvidu u konteksti rozvytku osobystosti: monohrafiia*. / [N. V. Chepelieva, M. L. Smulson, S. Yu. Rudnytska, O. V. Zazymko ta in.]; za red. N. V. Chepelievoi. Kyiv: Instytut psykholohii imeni H. S. Kostiuka NAPN Ukrainy, 2022. S. 149–167. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/731506/>. (data zvernennia 25.05.2026).

18. Zaretska O.O. Natsionalna identychnist u voiennomu konteksti: smyslovyi analiz. Tezy XIII Mizhnarodnii naukovo-praktychnii Internet-konferentsii «Virtualnyi osvittii prostir: psykholohichni problemy», prysviachenii 35-richchiiu nezalezhnosti Ukrainy, (18 travnia – 18 chervnia 2026 roku). URL:

https://newlearning.org.ua/sites/default/files/tezy/2026/Zaretska_Olga_2026.pdf. (data zvernennia 25.05.2026).

19. Boyd D. A Blogger's Blog : Exploring the Definition of a Medium. *Reconstruction*. 2006. № 6. URL: [http:// www .danah.org/papers/ABloggersBlog.pdf](http://www.danah.org/papers/ABloggersBlog.pdf). (дата звернення 25.05.2026).